

Tramvajáci ve zbrani. Pražské povstání a pracovníci Elektrických podniků

05.05 2017 07:53, Redakce, Nezařazené

„Voláme českou policii, české četnictvo a vládní vojsko na pomoc Českému rozhlasu!“ Ve 12:33 dne 5. května 1945 se v pražském sídle rozhlasu ozvalo toto známé volání hlasatele Zdeňka Mančala (později odsouzeného komunistickým režimem) o pomoc, které je považováno za začátek květnového protifašistického povstání (byť fakticky již začaly být strhávány německé nápisy na budovách už předešlý den a pátého května už od rána probíhaly další spontánní akce). Do povstání se zapojili také zaměstnanci Elektrických podniků hlavního města Prahy, předchůdce dnešního Dopravního podniku hl. m. Prahy (DPP). Podle dobových dokumentů šlo o 1480 provozních zaměstnanců Elektrických drah a 239 pracovníků Elektráren. Někteří z nich během povstání padli. Tyto hrdinné oběti povstání dodnes připomínají četné pamětní desky a památníčky.

Symbolem květnového povstání se staly barikády. Podle různých odhadů jich bylo až přes dva tisíce a součástí některých z nich se na mnoha místech Prahy staly i tramvajové vozy. Pražská městská doprava se 5. května 1945 zcela zastavila. Podle přehledu z roku 1945 bylo během květnových bojů poškozeno (případně zničeno) 153 tramvajových motorových vozů, 294 vlečných vozů a dva autobusy. Přesto se už 14. května 1945 podařilo obnovit provoz čtyř autobusových linek a o den později, i když v omezených trasách, vyjely první dvě tramvajové linky. Každý následující den se tramvajová doprava rozšiřovala o další a další traťové úseky a linky.

„Během povstání zahynulo v bojích zhruba 3 700 lidí. Bylo mezi nimi také 73 zaměstnanců bývalých Elektrických podniků. Dalších 88 zaměstnanců bylo během okupace popraveno, nebo zemřelo v koncentračních táborech. Najdeme i případ zastřelení při přestřelce s příslušníky SS pouhý den před vypuknutím povstání v květnu 1945. Několik zaměstnanců zahynulo i při tragickém náletu na Prahu v únoru 1945,“ připomíná Pavel Fojtík, vedoucí archivu DPP.

Kromě samotného Pražského povstání, v němž se německá vojska postupně zmocnila vozoven v Motole, Kobylisích a Střešovicích a tvrdé boje s povstalci vedla zejména o pankráckou vozovnu

(kde byly situovány také garáže autobusů, kterých se chtěli okupanti zmocnit především kvůli urychlení ústupu k americkým liniím, nicméně tato snaha byla neúspěšná), je vhodné zdůraznit, že řada pracovníků Elektrických podniků se na ilegální činnosti (z pohledu okupační správy) podílela v průběhu celé války.

Doložena je činnost pracovníků Elektrických podniků v rámci „Petičního výboru Věrni zůstaneme“, později začleněného do „Ústředního vedení odboje domácího“ (ÚVOD). V těchto odbojových organizacích se soustředili někteří pracovníci Elektrických podniků nekomunistického smýšlení, avšak s ohledem na to, že činnost těchto organizací byla zahájena de facto již na začátku okupace, podařilo se do roku 1943 okupační správě postupně většinu aktérů odhalit, což vedlo v roce 1943 až k úplnému rozkladu ÚVOD. Podstatně větší roli tak hráli později v rámci Elektrických podniků sympatizanti komunistické strany, kteří se sdružovali v organizaci „Plamen svobody“, která mezi pražskými dopraváky působila od roku 1943 a vydávala dokonce vlastní ilegální časopis s nákladem cca 500 výtisků. Němcům se však lstí podařilo do této odbojové organizace proniknout a rozprášit ji. Hlavní dopadení aktéři byli popraveni. Na popravišti v koncentračních táborech skončili i František Münzberger, který byl zapojen do atentátu na Heydricha, nebo Josef Jelínek, který ukrýval komunistického novináře Julia Fučíka.

Oběti z řad zaměstnanců dodnes připomínají památníky a pamětní desky. Během uplynulých dnů pražský DP na jejich počest položil věnce k těmto místům, čímž byla symbolicky uctěna památka všech obětí válečného konfliktu z řad kolegů.

DP hl. m. Prahy má zmapovaných celkem deset takových pomníčků. Osudy některých pomníčků jsou zajímavé. Ten, který je například ve vozovně Strašnice, se na jejím nádvoří jednou o pár desítek metrů přestěhoval – to když se přestavovala a rozšiřovala na začátku sedmdesátých let minulého století tamní vrátnice. Pomníčku, který věnovali zaměstnanci vozovny, dominuje nápis Padlým hrdinům za svobodu národa 1939–1945. Na původním místě byl pomník zřízen svépomocí zaměstnanců vozovny už v roce 1945. Pomník, i úpravu jeho okolí, navrhnul architekt Josef Mlíka, projektant Elektrických podniků, jehož jméno stojí za podobou některých měníren či administrativních budov vozoven.

Na nádvoří vozovny Střešovice stojí malý pomník, který kdysi býval v ústředních dílnách v Rustonce. Není bez zajímavosti, že památník v Rustonce měl původně jinou podobu, kdy ke změně došlo, nevíme. Rustonka byla zbořena v roce 2008. Tehdy si pracovníci uvědomili, že pomník je nutné zachránit před demolicí i pro příští generace a přestěhovali ho na dnešní místo do vozovny Střešovice. V té jsou tak nyní památníčky dva. Tím druhým je pamětní deska umístěná na administrativní budově vozovny v Patočkově ulici.

Navštívíme-li vozovnu Hloubětín, najdeme i v ní památník. Tato vozovna se ale Pražského povstání nikdy neúčastnila, a to z docela pochopitelného důvodu. V květnu 1945 ještě neexistovala. Její památník ve skutečnosti patří padlým zaměstnancům bývalé vozovny Libeň, která byla v roce 1951 zrušena a nahrazena právě tou v Hloubětíně.

Vozovna Pankrác má také dva památníky. Na dvoře vozovny na zdi bývalé administrativní budovy je umístěna pamětní deska s devíti jmény. Nenajdeme na ní žádnou zmínku o původu, žádné věnování. Ale hned na nároží náměstí Hrdinů a třídy 5. května najdeme velkou pamětní desku věnovanou Obětem okupace a hrdinům revoluce, které dominuje ruka třímající pušku, obklopující 31 jmen. Dole je na desce napsáno, že ji věnují dílčí odborové skupiny vozovny Pankrác.

Pomníčky a pamětní desky nevznikaly hned v roce 1945. Například pomník před vozovnou Vokovice

byl navržen v roce 1947 z iniciativy vokovické odborové organizace. *„Zaměstnanci hodlají vybudovati pomník vlastním nákladem, a to z peněz, které byly obstarány jednak přímými sbírkami a jednak z výtěžku podniků, které za tím účelem podepsaná organizace pořádala.“*

Pojem „pomník“ označuje samostatně stojící objekt, jehož součástí může být i pamětní deska, případně plastika. Pojem „pamětní deska“ označuje klasickou pamětní desku, která je zavěšena na budově.

Vybrané památníčky padlým pracovníkům Elektrických podniků

Vozovna Hloubětín – pomník uvnitř areálu vedle administrativní budovy, veřejně nepřístupný, přenesen z bývalé vozovny Libeň;

Vozovna Kobylisy – pamětní deska administrativní budova vozovny (uvnitř areálu, veřejně nepřístupná);

Vozovna Motol – pamětní deska na administrativní budově na Plzeňské, za plotem, viditelná veřejně;

Vozovna Pankrác – pamětní deska nádvorní strana bývalé administrativně-obytné budovy, veřejně nepřístupná, dále na nám. Hrdinů pamětní deskavkomponovaná do nároží domu čp. 1040, roh náměstí Hrdinů a ul. 5. května, veřejně přístupná;

Vozovna Strašnice – pomník za vrátnicí, veřejně nepřístupný;

Vozovna Střešovice – pamětní deska Patočkova, administrativní budova;

Vozovna Střešovice – pomník ve dvoře, částečně přístupný (přenesen z Rustonky);

Vozovna Vokovice – pomník nároží ulic Evropské a Do Vozovny;

Vozovna Žižkov – pomník ve dvoře vedle bývalé administrativní budovy, veřejně nepřístupný.

TZ DPP s úpravami a rozšířením redakce za využití publikace „Po kolejích a silnicích velké Prahy“

Foto: archiv DPP a sbírka redakce

Citace: VONDRA, Roman. *Po kolejích a silnicích velké Prahy: systém městské hromadné dopravy na území hl. m. Prahy v letech 1918-1945*. Praha: Historický ústav, 2011. ISBN 978-80-7286-179-8.

Url: Tramvajáci ve zbrani. Pražské povstání a pracovníci Elektrických podniků